

КООПЕРАЦІЯ ТА РОЗВИТОК МЕРЕЖ АГРОБІЗНЕСУ

І. І. Кравчук, д. е. н., доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

Визначено переваги кооперативного профілю структури агробізнесу та формування мережних зв'язків між його учасниками. Доведено наявність у кооперативній мережі агробізнесу трьох джерел створення вартості. Обґрунтовано вплив мережесевих екстерналій кооперативних систем на формування ефективних інститутів ендегенного розвитку у сільському соціумі.

Постановка проблеми. Активізація інтеграції України у глобальний економічний простір зумовлює необхідність формування й використання ефективних механізмів адаптації вітчизняного агробізнесу до інституціональної взаємодії у зовнішньоекономічному середовищі. Кооперація є перспективним механізмом такої адаптації з огляду на її організаційно-економічний потенціал формування ефективної взаємодії учасників у площині вертикальної та горизонтальної інтеграції.

До проблем, що стримують розвиток кооперації в агробізнесі України, відносяться відсутність дієвих інститутів регулювання кооперативів (особливо на локальному рівні – на сільських територіях), несправедливий для сільськогосподарського товаровиробника розподіл доходів у інтегрованих структурах з виробництва агропродовольчої продукції, відсутність досвіду з використання сучасних інноваційних підходів до формування бізнес-мереж на кооперативних засадах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання кооперації в агробізнесі досліджувались відомими вітчизняними та зарубіжними вченими: О. Бавико [2], Г. Бірсом [7], В. Зіновчуком [4], Д. Крачарді [8], Ю. Лупенком [3], М. Маліком [5], В. Пауелом [10], П. Саблуком [1], Ю. Ушкаренко [6] та багатьма іншими. Ними сформовано теоретико-методологічний та прикладний базис кооперативної інтеграції, мережевої системи агробізнесу, обґрунтовано механізми оптимізації агробізнесових ланцюгів на засадах теорії трансакційних витрат. Подальших досліджень потребують проблеми розвитку мереж агробізнесу на засадах кооперації.

Мета та методи дослідження. Метою дослідження є обґрунтування розвитку кооперативних мереж агробізнесу. Методологічною основою дослідження стали діалектичний метод

пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ, що відбуваються в процесі формування й використання механізму кооперації в агробізнесі. Абстрактно-логічний метод використовувався для теоретичних узагальнень щодо накреслення перспектив використання кооперації у формуванні мереж агробізнесу.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетним напрямом підвищення ефективності агробізнесу слід вважати організацію взаємодії складових його системи з використанням організаційно-економічного механізму кооперації учасників на локальному рівні та інтеграції у регіональні управлінські системи.

До основних переваг кооперативного профілю структури агробізнесу на сільських територіях регіону відноситься можливість формування координаційних центрів агропродовольчої системи із залученням локальних учасників, що зменшує транзакційні витрати всередині інтегрованого кооперативного формування та пом'якшує антагонізм у міжсекторальній координації. Цілями такого формування є якість, система гарантій, розвиток сільської спільноти, що зумовлює зміну вектору формування ефективності у напрямі соціально-економічної структури агробізнесу. Об'єктами управління в цьому сенсі стають кооперативні «мережі» як первинні реципієнти координацій з боку інтегрованих структур агробізнесу. Це емпірично підтверджує дослідження теоретика «агропродовольчих ланцюгів» Г. Бірса, на думку якого сучасними суб'єктами конкуренції є не компанії, а мережі, в яких створюється цінність (вартість) внаслідок оптимізації виробництва й операцій та скорочення транзакційних витрат [7].

Мережні зв'язки між сільським населенням, особистими селянськими господарствами, сільськогосподарськими підприємствами, суб'єктами ринкової і соціальної інфраструктури формуються на основі принципу взаємного перехресного обміну, що є характерним для централізованих структур, структур профільного перерозподілу та ринкового обміну, орієнтованого на вирівнювання вартості об'єднуючих дій. Згідно з ученням К. Поланьї, взаємообмін (реципрокність) учасників ендогенного обміну зумовлює формування соціальних механізмів управління мікропрофілями кооперативних структур, які нейтралізують якісну і кількісну нерівнозначність ресурсів обміну [9].

Основною перевагою кооперативної мережі агробізнесу у сільському соціумі вбачається наявність трьох джерел створення вартості. До першого відноситься соціальна структура, міжособистісні відносини та індивідуальні положення, що займають агенти (особисті

селянські господарства, сільськогосподарські підприємства, різнопрофільні кооперативні об'єднання, підприємницькі структури, мікропідприємства тощо) у мережі та які впливають на поведінку індивідів і колективів та результати їхньої діяльності.

Другим джерелом створення вартості кооперативної мережі агробізнесу в сільському соціумі є навчання. З точки зору створення цінності у мережі процес навчання вбачається здатністю агентів накопичувати і засвоювати знання та інформацію в процесі участі у кооперативних відносинах, що забезпечує підвищення ефективності колективних дій шляхом накопичення локальних знань та їх диверсифікації.

Мережеві екстерналії як третє джерело створення вартості приводять до ефекту масштабу завдяки отриманню вигод від використання певного типу технології кооперативного об'єднання, зокрема, електронної торгівлі (зменшує трансакційні витрати), комплементарних технологій або способів обміну. Наприклад, на ефективність контрактів постачання сільськогосподарської продукції впливає якість складської (перевалочної) інфраструктури при транспортуванні зерна або установок з охолодження та первинної обробки молока на фермах. Наявність мережних екстерналій дозволяє отримати вигоди від просування міжфірмової координації з метою захоплення вартості, виробленої в результаті зростання мережі.

Вважаємо, що мережеві екстерналії кооперативних систем у сільському соціумі матимуть прояв виробничо-споживчих ефектів, при яких економічна діяльність сільського населення (учасників) впливає на корисність об'єднання у різних комбінаціях створення вартості. Разом із тим, збільшення масштабів мережі підвищує складність її архітектури та знижує можливість варіативності локальних ланок, що свідчить про ризик «втрати статусу рівноправного учасника» для сільського населення. Виходом з такої ситуації вбачається оптимізація детермінованих розмірів кооперативних мереж, тобто архітектурні трансформації вертикальної, горизонтальної і міжгалузевої секторальної інтеграції повинні відповідати можливостям утримання «зон контролю» на локальному рівні агросфери (у сільському соціумі).

На практиці щільні кооперативні мережі (dense networks) з екстенсивно пов'язаними агентами та сильними зв'язками сприяють появі довіри, створюють соціальні норми, що зумовлює укріплення кооперативних організацій, які вбачаються основою формування ефективних ендогенних інститутів у сільському соціумі. Це зумовлює можливість для створення міжгалузевих коаліцій у пошуку кращих умов взаємодії (торгівлі, постачанні сільськогосподарської продукції,

техніки, добрив, засобів захисту рослин, надання агрономічних послуг тощо) між фірмами інших галузей. Наприклад, можливим розглядається формування торгової кооперативної мережі з реалізації сільськогосподарської продукції, в яку на контрактній основі увійдуть сільські кооперативи (виробничі, обслуговуючі, збутові), транспортні підприємства, продуктові сховища, мережі супермаркетів.

Висновки. Організація взаємодії складових системи агробізнесу на засадах кооперації сприяє формуванню мереж агробізнесу, перевагами яких є можливість формування координаційних центрів агропродовольчої системи із залученням локальних учасників, зменшення трансакційних витрат та пом'якшення антагонізму у міжсекторальній координації. До переваг кооперативних мереж агробізнесу відносяться наявність трьох джерел створення вартості зокрема, соціальної структури, навчання, мережевих екстерналій, що зумовлюють укріплення кооперативних організацій агробізнесу, зниження внутрішньомережної конкуренції.

Список використаних джерел.

1. Саблук П. Т. Агроекономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку : монографія / П. Т. Саблук. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. – 372 с.
2. Бавико О. Є. Просторово-мережевий розвиток економіки регіону: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / О. Є. Бавико. – Херсон : Айлант, 2012. – 331 с.
3. Лупенко Ю. О. Інтеграція та самоорганізація аграрного бізнесу в умовах децентралізації влади / Ю. О. Лупенко, М. Ф. Кропивко, М. Й. Малік. – К.: ННЦ ІАЕ, 2015 – 444 с.
4. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні / В. В. Зіновчук [Електронний ресурс] : Доступний з http://www.znau.edu.ua/visnik/2012_1_2/3.pdf.
5. Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / М. Й. Малік, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. – 2010. – № 3. – С. 4–7.
6. Ушкаренко Ю. В. Сільськогосподарська кооперація в еволюційному вимірі: монографія / Ю. В. Ушкаренко. – Херсон: Айлант, 2009. – 404 с.
7. Beers G. Chain science as an emerging discipline / Beers G., Beulens A., Van Dalen J. // Agricultural Economics Research Institute. – Netherlands : Working Paper 98-01, 1998. – P. 26.

8. Krackhardi D. The strength of strong ties: the importance of philos in organizations / D. Krackhardi // Network and Organizations. – Boston : Harvard University Press, 1992. – P. 216–239.

9. Polanyi K. Origins of Our Time: The Great Transformation / K. Polanyi. – London, 1945 – P. 23.

10. Powell W. W. Neither market nor hierarchy: network forms of organization / Powell W. W. // Research in Organizational Behavior, 1990. – Jfe 12. – P. 295–336.